

vezetési fejezet. Különösen megdöbbentő és reális annak a folyamatnak ecsetelése, mely főleg a szellemi vezetőpozíciókból a magyar vezetőelem kiszorítását eredményezte. Az utolsó fejezetek Dudar és Bakonyáná, egy bakonyi magyar falu és a mellette lévő sváb falu antropológiai és vér-vizsgálatának vannak szentelve, amit a magyar fajképről szóló fejezet egészít ki és zár be. E fejezetben a magyar nép faji különállására mutat rá, kiemeli az ugoros vagy magyaros jelleg mellett annak turáni elemeit és mongoloid voltát, rámutat annak aránylag tisztavérűségére s azt vallja, hogy a vérbeli magyarságnak minden ellenkező véleménnyel szemben meg van a saját antropológiai fajtája, amelyet »nagyrebecsülni és benső szeretettel ápolni a mi legszentebb kötelességünk.«

Ez a cél vezeti a szerzőt egész fajvédelmi tudományos és publicisztikai működésében. A fajkutatást, a fajápolást, a fajvédelmet mind csak azért hirdeti, hogy — amint maga mondja — »néhány nemzedék elmúltával egy egységes, szervezetében megtisztult és fajában megerősödött, a sors mostohaságával dacoló, minden nemes iránt fogékony, szilárd jellemű és fajhű nemzet köré fonódhassék a Kárpátok koszorúja.«

Ezért íródtak ezek a nem mindig legtökéletesebben egymáshoz illesztett cikkek, melyek önnönmagukban kerek egészet képeznek, de a főleg ismétlésekben megnyilvánuló kisebb hibák nem hatnak zavaróan. A könyv olvasása minden nevelő hasznára válhatik, mivel benne az egész magyar fajkérdés és a fajvédelem esszenciáját annak ragyogó stílusú úttörője tollából össze- gyűjtve találja meg.

Malán Mihály.

Mitrovics Gyula: A műalkotás szemlélete. Budapest, 1940. Rózsavölgyi és Társa kiadása. Nagy 8-rét., XVI + 334 lap + 43 melléklet.

Hosszú tudományos pályája folyamán a szerző, amint az előszóban maga is írja, céltudatosan munkálkodott egy rendszeres magyar esztétika megalkotásán. Fiatal éveiben kiadott első tanulmányaiban az esztétika központi elveit igyekezett tisztázni.¹ Majd történeti síkon próbálta ki az elméletben kimunkált alapelvek teljesítőképességét.² Enemű munkái között legátfogóbb *A magyar esztétikai irodalom története* (1928). Sajátos viszonyaink neki sem engedték meg, hogy egyedül szorosabban vett szaktárgyával foglalkozzék. Csak több mint tíz esztendőös kitérő után, amelynek eredményé többek között egy rendszeres neveléstudományi tankönyv, került ki végre a sajtó alól rendszeres esztétikája. Mitrovics megjegyzi, hogy bár most kiadott munkája önmagában is teljes mű, egy kiegészítő kötetet szándékozik még megjelentetni, amely az esztétikai érték kategóriáit tárgyalná, mint aminők a tragikus, a kómikus, a fenséges stb.

¹ Az esztétikai tetszés alapproblémája (1912), Az esztétika alapvető elvei (1916).

² Az egység és sokféleség elve az ember tragédiájában (1924.), Arany János esztétikája (1925.), Gyulai Pál esztétikája (1926.), Kazinczy Ferenc esztétikai törekvései (1924.).

A vaskos mű kézbevételekor tanulságos azokra a sorokra emlékeznünk, amelyeket a szerző a Magyar Pedagógiai Lexikonban az *Esztétika* c. cikk zárószavaiként írt le. Az összehordott anyag gazdagsága — véli — ma már bizonyos józan és mérsékelt szinkrétizmusra kötelezi a jövő esztétikáját, amely az eddig különböző, sőt eltérő irányban keresett törvényszerűségeknek lehetőleg együttes és egymást kiegészítő felhasználását teszi lehetővé. Általában megállapíthatjuk, hogy Mitrovics előttünk fekvő esztétikája ennek a józan és mérsékelt szinkrétizmusnak a jegyében fogant.

Ismeretelméleti alapvetéssel kezdi művét. Körvonalozza az esztétika viszonyát a műveltség másik két nagy birodalmához, a tudományhoz és az erkölshöz. »A szép önmagának érvényesítésével már szükségképpen szolgálja az erkölcsiséget, — írja — mert az ember magasabbrendű szellemiségének a kiművelését szolgálja. Épen ezért a művészet már azzal, hogy az emberi szellem finomabb légkörét terjeszti maga körül, felülmúlhatatlan szolgálatot tesz az erkölcsi világrendnek.« (8. l.) Az esztétika módszerét fejtegetve a *lélektani* módszer jogos voltát állapítja meg,¹ de nem tartja oly messze követhetőnek, hogy az esztétika »széptant nyújtson a szép fogalmának a mellőzésével«. Behatóan jellemzi az esztétikai jelenségek elhelyezkedését a lelki világ egységében, valamint a szociális valóság keretében és megvilágítja a művészet viszonyát az egyéniséghez épúgy, mint a közöshöz, a fajhoz, a nemzethez. »A nemzeti jelleget semmiféle fejlődés nem győzi le« — hangzik az egyik fejezet cím.

Ilyen ontológiai tájékozódás után foglalkozik Mitrovics az *abszolút szép* fogalmával és megállapítja, hogy ez a fogalom lehet posztulátuma az emberi szellemnek, de nem lehet a tárgya exakt tudományos megfigyelésnek. »A totalitáselv alapján ontológiailag feltételezzük az abszolút jellegét, ismeretelméleti szempontból azonban csak az emberi szellem szempontjából érvényes és általa valóban is megismerhető és valóságban is érvényesíthető, tehát relatív értékek vizsgálatát kíséreljük meg« (15. l.) A szép még inkább kizárólag az *emberrel való kapcsolatában* közelíthető meg, mint az igaz vagy a jó, mert épen a szép kiválóan *ananyi* érték az *élményekkel* való belső kapcsolata miatt. Érvényesülési területe az *egyéni lélek*, míg az erkölcsi értéke az emberi életközösség, az igazságé pedig legmagasabb megnyilvánulásaiban az elvontságok világa (17. l.). »A szép illetően önállósága biztosított a róla szóló tudománynak, az esztétikának az autonómiájáról« (18. l.).

A három fenti értékfaj viszonyát Mitrovics a Höfdding által terminussá avatott *totalitás-elv* alapján így állapítja meg: A szép, igaz és jó olyan értékrendszert alkotnak, amelyben a három *egymást kiegészíti*, úgyhogy a szellemerkölcsi világ egyikük nélkül sem volna teljes... A művészetben, tehát szépműveiben tükröződik az embernek leghívebben egész lelkisége... A szép művelése nélkül csonka volna emberi nemünk kifejlése és szellemi életünk is összeomlanék. Az ember van annyi a szép művelésében és szeretetében, mint az igaz kutatásában és a jó cselekvésében. Azért a jó, szép

¹ »A szép tetszik; de miért? Erre a kérdésre csak a lélektudomány adhatja meg a feleletet« (24. l.).

és igaz háromságánál terméketlen volna minden vita a sorrend körül» (18–19. l.).

Az anyag felosztásában a szerző szorosan lélektani szempontok szerint jár el. Mint »az esztétikai lelki mozgalmak két fő eleméről« (51. l.) műve két főrészében egyfelől az esztétikai *megismerésről*, másfelől az esztétikai *érzelmekről* szól. Az esztétikai megismerésről szóló főrész egy-egy főcsoportban tárgyalja az esztétikai *észrevétel* és az esztétikai *megértés* jelenségeit. Az előbbi főcsoportban a térbeosztásról, a vonalvezetésről, a hangról, a színezésről, végül pedig a költészet és a szónoklás világában szerepet játszó esztétikai észrevételről olvasunk tanulságos fejezeteket. Az esztétikai megértésről szóló főcsoport viszont az iparművészet, az építészet, a szobrászat, a képírás, az irodalmi műfajok és a mozgásművészetek lelki velejáróit és sokféle sajátos problémáit veszi vizsgálat alá. A mű utolsó, leginkább tanszerű része szól a *szépérzelmekről* és az *esztétikai tetszés lényegéről*. Kulcsszerűen fontos fejezetek tárgyalják a szépérzelmek biológiai és lélektani elméletét, a szépérzék fejlődésének és ezzel kapcsolatban az esztétikai nevelésnek a kérdését, a műalkotás és a lélek egységes törvényszerűségét, az emberileg jelentékenynek az élvezését a műalkotásban és végül, összefoglalásul, a tetszés mibenlétét. Mitrovics rövidebb meghatározása szerint *tetszik az, ami tudatunk bennlévő elemei között könnyedén, de mégis kellő erővel és természetességgel helyezkedik el*. A hosszabb meghatározás kiemeli, hogy a szépélménynek tárgya olyan jelenség, amely lehetőleg érzéki behatások alapján, látási és hallási érzetek vezetése mellett magasabbrendű képzet- és érzelemtársulásokat tudattalanul (pontosabban talán: reflexiómentesen) képes fölidézni és lebonyolítani; a szemléltre mindig a kifejezés erejével, egyéni jellegével és egyénien hat s mindig valamely egész benyomását kelti (32. l.).

Figyelemreméltó az a nyomatékoság, amellyel a szerző a műalkotás *szociális* jellegére, a közösség és a művész kölcsönhatására mutat rá. A művész a közösség szellemi tulajdonából merít, művészetével viszont a közösség lelki életét gyarapítja és finomítja. A művészetnek és a műélvezésnek az a hatása, hogy az érzelmi életet eszményi irányban teszi hajlamossá. Pedagógiai szempontból az *esztétikai nevelés* fontosságát domborítja ki és vallja Mitrovics. Az esztétikai nevelés csak eredeti esztétikai élményeken indulhat el mind a nevelő, mind a növendék részéről. Anyagul egyként szolgálhatnak a művészettörténet régi remekei és az élő művészek alkotásai. Az esztétikai nevelés szüksége túlmegy az iskola falain. A szerző meggyőződése szerint magasabb és bonyolultabb művészi élmények nem következhetnek be bizonyos műélvezési iskolázottság nélkül. A műélvezés szintjének emelkedése gyakorlást feltételez.

Az eddig elmondottakból is kivehető, hogy Mitrovics műve nem csak a műalkotások szemléletéhez nyújt helyes szempontokat, mint a cím szerényen ígéri, hanem kerek esztétikai rendszer. A szerző nem tér ki a nehézségek elől. Legalább probléma-voltukban bemutatja őket. A történetileg kialakult megoldási kísérletek ismertetése után mindig megjelöli a saját állás-

pontját is. Lélektani módszere és szerencsés egyeztető gondolkodásmódja könnyen birtokába juttatja olyan állásfoglalásnak, amely az ellenmondó elméleteket bizonyos mértékben áthidalja.

A példaként felhozott műalkotások legtöbbje közismert és nagy része magyar. A költők és művészek sorából a sűrűbben említettek: Arany, Petőfi; Goethe, Schiller, Shakespeare; Munkácsy; Michelangelo, Raffael; Liszt, Beethoven, Wagner. A magyar esztétikus gárdából Greguss, Gyulai és Pekár nézetei kerülnek említésre, míg a gyakrabban felidézett külföldiek Volkelt, Lipps, Dessoir, Witasek, Vischer, Gross, Schopenhauer, Kant, Höffding, Fechner, Helmholtz, Wundt és Müller-Freienfels.

Sajnos nem mindenütt sikerül elérni a műben azt a kitűzött célt, hogy ne csak rendszeres legyen, hanem könnyű is és szemléletes. Az első rész ismeretelméleti alapvetése pl. sokkal gördülékenyebb és világosabb, mint az esztétikai érzelmekről szóló harmadik rész.

Nagyon kellemesen hat, hogy vizsgálódási területét a szerző a fiatalabb műfajokra is kiterjeszti, mint a hangosfilmre, a plakátművészetre, vagy a városrendezésre.

A zeneelmélet problémáinak feldolgozására Mitrovics könyvében *Schroeder Attila báró* vállalkozott elismerést érdemlő komolysággal és körültekintéssel. Fejtegetéseit ezzel az összegező mondattal zárja: »A formalizmus egyoldalúsága, másrészt immanens esztétikai alapmeggyőződésünk egyaránt arra utalnak, hogy a zenében elsősorban és kiváltkép érzelmi művészetet lássunk« (240. l.).

A külső borítólapot tervezője kitűnően gondolta el és igen finoman oldotta meg. Annál kevesebb érdemet szerzett a nyomdai kivitelezés, mert a betűk papucsosak, a képek nincsenek jól átrajzolva, sokszor pecsétesek és szürkék.

Bucsay Mihály.

Két magyar könyv Erasmusról: 1. Trencsényi-Waldapfel Imre: Erasmus és magyar barátai. Budapest, 1941. Officina-kiadás. Kis 8-r., 111 lap. — 2. **Kelényi B. Ottó: Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagia-jához.** Tanulmányok. Kiadja a Fővárosi Könyvtár. XIII.) Budapest, 1940. Nagy 8-r., 98 lap.

Rotterdami Erasmusnak, a humanizmus XV—XVI. századi legteljesebb és legzseniálisabb hívének s agitátorának jelentősége és világhíre kétségtelen. Élete és működése a tudományok fejlődése történetének egyik fontos és értékes szakasza. Benne a művelődés' s első sorban a pedagógia története a humanista embereszménye megtestesítőjét látta. Lehet, hogy az irány, melyet korszakalkotó egyénisége képvisel, a mai világ zűrzavaraiban, napjaink politikai és világnézeti harcai között elhomályosodott s valutáris értékében pillanatnyilag csökkent, de sub specie aeternitatis ez csak muló jelen-ség lehet, mert mégis csak vannak örök szellemi értékek, melyekhez a nemzeti gondolat kellő értékelése mellett is előbb-utóbb visszatér az emberiség, ha fölveszi ismét a higgadt, nyugodt fejlődés vonalát. Rosszul cseng ma